Taş Gelenekleri - I
Çeşitli Kültürler, İnançlar ve Masonluk

İnsanın taş ile ilişkisi, kendini bildiği gün başlamıştı. Kimilerine göre bu tanışıklık aslında çok daha eskidir yani insanın kendisini bilmesinden de öncedir.

İnsan, acaba neden kendisini şöyle ya da böyle ama bir şekilde taş ile ilişkilendirme hatta taşa bağlama gereksinmesini duymuştu?

Neden her türlü tapınağı taştan yapmıştı?

Neden taşa bir tür saygı beslemiş, onunla göklerin derinliklerine yolculuk etmişti?

Neden daha sonraki nesillere iletilecek mesajlarını taşın üzerine bırakmıştı?

Neden tanrısallığı veya ölümsüzlüğü taş ile bağdaştırmış, neden doğanın gizemlerinin kapısını taşla açmaya çalışmıştı?

Buraya kadar iyi de…

Neden 398 yılında Kartaca'da, 452'de Arles'de, 618'de Toledo'da, 826'da Paris'teki Kilise Konsülleri ve toplantılarında taşlar ile ilgili eski inançlara ilişkin motifler özellikle hedef gösterilerek yasaklanmış ve lânetlenmişti?

Günümüzde masonlar da binlerce yıl sonra bu benimseyişlerin âdeta devamı sayılabilecek bir şekilde kendi iç dünyalarını taş ile bağdaştırmak, ham ve işlenmemiş taştan pürüzleri arınmış ve yüzeyi pırıl pırıl bir taşa ulaşabilmek için çalışmayı hedefliyor.

Belki de bu işin sırrı, taş ile insan arasındaki ilişkinin başladığı zamanlardan gelmekte...

Bu çalışmada farklı kültürlerde, değişik zamanlarda taşların nasıl görüldüğü hangi simgesel anlamlar yüklenmiş olduğu üzerinde sınırlı sayılabilecek bir inceleme yapacağız. Bu bağlamda özellikle **"taş tapınımı"** başlı başına bir yer tutuyor.

Taş tapınımı ile bağlantılı oluşumların Avrupa'daki en eski inançların temelini oluşturduğu görülüyor. 17. yüzyılın ünlü Alman araştırıcısı **Johann Scheffer**, 1673 tarihli bir yazısında, Orta Çağ sonrasında günümüzdeki Finlandiya çevresinde yaşamış bir etnik topluluğun doğal bir taşa tapınmasından söz etmiş.

Bir başka araştırmacı, İskoçya'nın batısındaki adalarda çok özel bir taş bulunduğunu anlatmış.

İrlanda geleneklerindeki bir taş ise bezlere saklı bir şekilde saklanmakta, düzenli aralıklarla ortaya çıkarılıp sergilenmekteymiş. Bu taşın denizcilikle ilgili kazaları önleyici gücü olduğuna ve uğur getirdiğine inanılıyormuş.

Taşlarla ilgili anlatımlar o kadar çok ki, şöyle bir soru kendiliğinden oluşuyor:

«Neden taş?»

Bu sorunun yanıtını verebilmek için (verilebilirse) önce tarihte bir gezinti yapmak gerekiyor.

Bir Tarihsel Gezinti

18. yüzyıl araştırmacıları dünyanın yaşını hesaplamaya çalışıyor gibi gözükürken, aslında aynı zamanda kutsal kitapların da doğruluğunu savunmaya uğraşıyorlardı. Y;aryüzünün oluşumundaki evrelerin tıpkı Tanrı'nın anlattığı ya da yazdırdığı gibi olduğunu kanıtlamak istiyorlardı.

Bu çabalarda dünyanın tarihinin en kaba biçimde olsa olsa altı bin yıl kadar olduğu bile ileri sürülmekteydi.

Araştırmacılar, dinsel kaynakların simgesel dille yazılabilmiş olacağını dikkate almıyor, ortaya koydukları teoriler de ilerleyen tarihlerde gelişen bilimsel yöntem ile elde edilen verilerle uyuşmuyordu. Oysa "Karbon 14 testi" denilen yöntem ile yapılan çalışmalar, dünyanın yaşını milyonlarca hatta milyarlarca yıl önceye oturtmaktaydı.

Bu neden taş konusundaki bu incelemeyi iki temel üstüne oturtmak uygun düşer.

Birincisi kutsal kitaplardaki anlatımlardan hareket etmektir.

İkincisi de antropolojik bilgiler ve folklorik geleneklerden ulaşabildiğimiz verileri toplamak olacaktır.

Hz. Musa, sunak taşlarının hiçbir madenî parça kullanılmadan yapılmasını istemiş.

Acaba bu, kutsal sayılan bazı yerlere girerken her türlü madenî eşya, para ve kıymetli şeylerden arınmak, doğanın asal öğesi olan taşı yüceltmek gereğinin başlangıcı olabilir mi?

Bu davranış şekli yani kutsal sayılanın önüne her şeyden arınmış olarak çıkma fikri sadece üç göksel dinle mi başlamıştır?... Yoksa çok daha eski bir geleneğin devamı mıdır?

İbranîlerin metale karşı antipatisi vardı. Bu, doğal olarak Hıristiyanlığı da etkilemiştir. Örneğin Musa'dan İsa'ya kadar geçen süre içinde görülmüş olan peygamberlerden Amos, M.Ö. 8. yüzyılda Yahudilerin Kralı Uzziah tarafından başına sıcak metal nesneler vurularak öldürtülmüştür. Hıristiyan ilâhiyatında İsa'nın şu sözü, o tarihlerde hep metalden yapılan parasal değerlerin karşısındaki tutumu gayet iyi göstermektedir:

«Hastaları iyileştirin, ölüleri diriltip, cüzdanları temiz kılın, cinleri karşılıksız aldınız, karşılıksız verin, kucağınıza altın, gümüş ya da bakır para koymayın, yolculuk için ne bir torba ne yedek mintan, ne çarık ne de değnek alın çünkü işçi yiyeceğini hak eder.» **[**Matta, 10, 2.7-10**]**

***

Metaller, tarih boyunca güç ve eğilmezliğin simgesi olarak kabul edilmiştir. Onların göklerden geldiği ve köklerinin cennet olduğu benimsenmiştir.

Metallerin kötü ruhlardan korunma sağladığı gibi, onların araçları olduğuna inanılmıştır. Alşimide (simyada) demir, Mars'ın karşılığı olarak alınır. Mars, "Savaş Tanrısı" diye bilinirdi. Sıcak ve kuruluğun, yıldırımın ve fırtınaların ondan geldiği kabul edilirdi.

Tevrat kaynaklı anlatımlarda M.Ö. 10. yüzyılda Kudüs'te yapılmış olduğu belirtilen **Süleyman Tapınağı**'nda, demir araç ve gereçlerin kullanılması yasaktı.

İnsanlar, bir tapınağın sunak taşındaki güçleri demir objelerin kaçıracağına inanıyordu. Bu yüzden bazı kültürlerde kurban kesimlerinde demir kullanımı yasak edilmişti.

***

Eski İbranî geleneklerinde megalitlerin hemen yanında parlatılmış taştan yapılan kazma ve el aletlerinin bulunması yani en eski Musevîlerin sunak taşlarını Hz. Musa'nın istediği şekilde, ***«O ki meydana getirilmiştir bir âlet kullanarak, âlet onu kirletmiştir artık»*** deyişinde olduğu gibi yapmaları, acaba Mısırlılardan gelme bir geleneği mi işaret eder?

Bir megalit örneği

Korsika'daki insan şekilli menhirler, hani o bir bakışıyla her şeyi yapmayı başaran, Yunan mitolojisindeki bir mitosa göre kendisine bakanları taşa çeviren Medusa'yı anımsatır mı?

Korsika'daki ünlü menhir

Medusa (Didim - Aydın)

Böyle taşların oraya doğaüstü güçler tarafından dikildiği, eski insanların belleklerinin derinliklerinde yatan inançlarının en büyüğüdür.

Bazı taşların geceleri yürüdüğü, bazıların her saatin vurması ile hareket ettiği, özellikle gece yarısı ile yılbaşı gibi özelliği olan anlarda yerden havalandıkları ya da zıpladıkları, zaman zaman titredikleri bile düşünülebilmiştir.

Örneğin Fransa'da Carnac'da görülen taşların gece yarısı suya girip yüzdükleri düşünülürken, Plouhinec'deki taşların her yüzyılda bir kere tam gece yarısı su içmek için nehre indiklerine inanılmıştır.

Taşlar, canlı gibi görülmelerinin yanı sıra, bazı inançlarda çok çabuk alınganlık gösterebilen ya da kızabilen gizemli varlıklar olduklarına dair düşünce de insan aklını kurcalamıştır.

Menhir denilen taş dikitler, insanların bilmediği "yukarı dünyalar" ile haberleşmelerinin aracıları olmuştur.

Bu noktadan yola çıkarak, insanoğlu aynı zamanda her türlü büyü pratiği ile ilgili düşünce ve hareketlerini bu tür taşlarla birleştirmiştir. Bu büyük, fallik görünüşlü (erkeklik organına benzeyen) taşların her türlü aşkı artırdığı, doğurganlığı sağladığı yolundaki düşünce, halk inançlarının bir parçası haline gelmiştir.

Fallus tipli bir menhir örneği

Taşlara bu insanüstü sıfatların yüklenmesi insan aklını öyle çok kurcalamış ve bu tür düşünceler folklorik geleneklere öyle işlemiştir ki, hemen her coğrafyada bu öngörüler kabul görmüş ve nesiller boyu daha sonrakilere aktarılmıştır.

Örneğin İstanbul'da Fatih'te asıl adı **"Mercianus Anıtı"** olmakla birlikte ***"Kıztaşı"*** diye bilinen, çocuğu olmayanların gidip üstüne oturduğu gizemli taşa benzer taşlar, tüm Avrupa'da pek yaygındır.

Fransa'da çocuğu olmayan genç hanımların yakın zamanlara kadar eteklerini toplayıp Pierre de Chantecoq'daki bir benzer taşın üstüne oturmaları ya da Roche Marie'deki sütunlara cinsel organlarını sürtmeleri, hep aynı şekilde çalışan, ta Hermetik uygulamalardan kalma bir geleneği tetikleyen düşünce yapısını gösterir. "Le Tremblais" adlı taşın üstüne kadınların gidip nasıl göbeklerini sürdükleri, ayrıntılı bir şekilde anlatılır.

Pierre de Chantecoq

***

Taşlardan bir şekilde sağlık ya da doğurganlık beklenmesi ve onların ilâhîliğe uzanan bir yol ve kapı olarak görülmesi ilginç bir olgudur.

Örneğin İngiltere'de Cornwall'da içinde delik olan bir taştan hastaları ya da yeni doğan bebekleri daha iyi sağlık için geçirmek, uygulanan folklorik geleneklerden biridir.

Kültürler içinde aynı davranış biçiminin etkilenmiş olduğu bir başka folklorik gelenek de, çocuğu olmayan erkeklerin onun üzerinde uzun süre inzivaya çekilip göklere yalvarması âdeti şeklinde kendini göstermektedir.

Örneğin Fransa'da bir başka bölgede, mezarlık yanında bulunan bir diğer ünlü taş delikten geçirilen ölünün bedeninin, öldükten sonra ruhunun yeni bir yaşama hak kazanmasını sağlamak şeklinde görülmüştür. Öyle bir kapı ki, ölü ile yaşayanı, yaşayan ile ölümsüzlüğü ve ilâhî dünyaları birleştiren bir inancı sergiliyor.

Tüm bunlar eski inançların çok uzun süre yaşaması çok zor ölmesi ya daz değişime uğraması nedeniyledir. Bu inançların hepsi, kendilerini izleyen ve kendilerini ortadan kaldırmaya çalışan sistemlerin içinde bile kendilerine yer bulmuştur.

Hıristiyan Dünyasının Tutumu

Taşlarla haşır neşir olanlar, Hıristiyanlıkta Kilise tarafından **"Pagan"** olarak nitelenmiştir.

Hıristiyan ilâhiyatı, önce Pagan inançları olarak görülen bu folklorik alışkanlık ve uygulamalara karşı savaş açmış, başa çıkamayınca bunların bir kısmını içine sindirmek zorunda kalmıştır.

Pagan sözcüğü aslında *"inançsız"* anlamına gelmez. Pagenus kökünden alınma bu sözcük, "ülke ülke gezenler" anlamına gelir. Bu gezginler acaba çok eskilerden gelen bir zanaatın uygulayıcıları, örneğin taş işleyen duvar ustaları, bina yapıcıları olabilir mi?

Hıristiyanlıkla ilgili kayıtlarda, Avrupa'da megalitik taşlara olan inancı ortadan kaldırmak için, 12 adet iri taşın doğrudan St. Patrick tarafından yok edildiği anlaşılmaktadır. 438 yılında **"Theodosian Kuralı"** diye anılan bir ferman ile binlerce yıl öncesinden gelen bu taşlar artık Hıristiyan ilâhiyat sisteminin içine alınmıştır. Bir diğer deyişle, Pagan diye adlandırılan ve kötülenen bu ilâhîlikle buluşma ve haberleşme aracı, artık Hıristiyan ilâhiyatının bir parçası olmuştur.

***

İçine taşlarla bağlantılı eski inançları sindirmiş Hıristiyanlık ile ilgili en güzel örneklerden biri, 16. yüzyılda yapılmış bir tabloda görülebilir. Paris'teki St. Merry Kilisesi'nde bulunan bu tabloda, **St. Genevieve** yani şehrin koruyucusu olan azize, çevresinde koyunları ile ortada oturmuştur; hepsini çevreleyen taş dikitler vardır. Azize bir yandan da korumaya aldığı, kurtarılmış, belâların asla uğramayacağına inanıldığı şehre yukarıdan bakmaktadır.

Dikkat çeken ilginç bir nokta da Hıristiyanlığın devraldığı ya da içine sindirdiği bu sistemde yer alan megalitlerin üzerlerine Hıristiyan ilâhiyat sisteminin simgeleri kazınarak âdeta içine çekilişidir. Bu devşirme operasyonu, elbette bu işin ehli olan duvar işçileri tarafından yapılmış ve doğal olarak da bu zanaatkârların localarına ilişkin her türlü işaret, simge ve ikonografi de bu devşirme işleminin içine katılmıştı. Belki de Hıristiyanlığa ait elementlerin bu localara girdiği noktalardan biri bu sıralarda oluşmuştur.

Menhirler

İnsan eliyle yapılmış ve bir yere diklemesine konulmuş çok iri ve ham görünümlü bir yekpare taşa genelde menhir deniyor. Ancak bu gibi taşlar üzerine işlemeler yapılmış da olabilir.

Fransa'nın kuzeybatısında, **St. Uzec'**de bulunan bir menhir üzerindeki işleme çok ilginçtir. Bu taşın tepesindeki haç ve bir yüzüne resmedilmiş olup Hz. İsa'ya ait olduğu varsayılan resim, artık Hıristiyanlaşmış Pagan kökenli inançları çok iyi anlatmaktadır.

İsa'nın hemen üstündeki simgelerin taşın yüzeyine kazılmış olması, eski duvar ustalarının yasaklanan bir geleneğin arasında bırakılmış olan bir inanç sisteminin dünya üzerindeki tek temsilcisi olup olmadıkları hususunda soru işaretleri oluşturmaktadır. Bir diğer deyişle, yasaklanan ve yok edilmeye çalışılan bir inanç ile Hıristiyanlık öncesine ilişkin olup bu dönüşümde yer alan taş ustalarının bu geleneği kendi içlerinde yaşatmayı sürdürdüğü anlaşılıyor.

Aslında burada her ne kadar doğrudan Hıristiyanlık ile ilgili motifler ağır bir şekilde kendilerini belli etmişse de, kimilerinin düşüncesine göre bu zamanlarda duvar ustaları İsa'yı tanımamış, ruhban takımını reddetmiş ama kendileri birer İsa Peygamber gibi olma pratiğini sürdürmüşlerdir.

***

18. yüzyıla doğru İngiltere halkı, daha önce adlandıramadıkları bu taşları adlandırmaya başlamıştır. Genelde, diklemesine duran taşlar ya **"Menhir"** ya da Kelt dilinde "uzun taş" anlamına gelen **"Peulvan"** olarak anılmıştır. Bunların sayısı çoktur. Ham ve dik duran bu taşların ne amaçla kullanıldığı kesin olarak anlaşılamamıştır. Kimileri toplu mezarları işaretlemek amacıyla dik bir şekilde dikildiğini ileri sürerken, kimileri de astronomik yerleri işaretlemek ve gökyüzünün haritasını çıkartmak için dikildiğini söyler. Kimileriyse bunların bir tür "ruhların barınağı" ya da başka boyutlara geçişin birer atlama noktası olduğunu iddia ekmektedir.

İngiltere'de olduğu gibi, Portekiz, Güney İtalya ve Fransa'daki bu taşlardan bazılarının üzerinde canavar ya da fallus biçimindeki cinsel organların kazılı olması da dikkat çekmektedir.

Üzerinde vahşi hayvan resimlerinin kazılı olan taşların, bir şekilde çeşitli ölülerin ruhlarına besin kaynağı olduğu şeklinde bir inanç da vardır.

Kimileri, bazı menhirlerin tanrıça ve yer tanrısını, asal tanrı imajı olarak da "Ana Tanrı"nın simgesel anlatımı olduğu da ileri sürmektedir.

Bunların yürüyüp hareket etmelerinden ötürü, (!) bazılarının taşlaşmış kahramanlar olduğu da düşünülmüştür. Kimileri, bunların kutsal kaynakların işaretleyici objeleri olduğunu belirtmiştir. Bu kutsal ve simgesel memba kaynağının başka dünyalar ya da âlemlere açılan bir kapı olduğu da varsayılmıştır.

***

Dik duran taşlar, ister Avrupa'daki adlarıyla Menhirler ister Hindistan'da onlara verilen adla "Lingamlar" olsun, insanların bunlara hep aynı amaç ile yaklaşıp, medet umduğundan kuşku duyulamaz.

Bu taşlara atfedilen simgesel yaklaşım ve benzerlik, tıpkı kutsal ağaçlara gösterilen yorum ve beklentiler gibidir. Aslına bakılacak olursa, büyük olasılıkla her ikisi de fallus geleneğinin bir parçasıdır.

Dolmen

Bu taşların ziyaret edildiği ve doğurganlık ritleri ile onlara süt, tereyağı ve diğer şeylerin sunulduğu en uygun gün "Ay Günü" *(Monday-Moonday)* olarak bilinen Pazartesi ile "Venüs günü" olarak da bilinen Cuma günleriydi.

20. yüzyıl başlarının araştırıcılarından Maurice Boulnois, Fransa'nın kuzeybatısındaki Brittany bölgesinde kadınların göbeklerini bu menhirlerden aldıkları tozlarla ovaladıklarını anlatır.

Dolmenler, onu yapan ve doğurganlıkla özdeşleştiren atalarının bir anıtı olarak da görülmekteydi. Onlardan alınan parçaların bir biçimde ruhları iyi veya kötü olsun etkileme gücü bulunduğu şeklindeki inanç, hastaların tedavilerinde kullanılma geleneğini de birlikte getirmişti. Bir bakarsınız başı ağrıyanın kafasına bağlanır, bir bakarsınız karnı ağrıyanın göbeği üzerinde tutulurdu.

Belki de bu gelenek, ilerleyen zaman içinde ölen ve böylece ruhları bedenlerinden ayrılan cesetlerin ruhlarının gittiği yerde kalarak geri dönmesini önlemek için kullanılmış ve mezar taşlarıyla günümüze kadar gelmiştir.

***

Dünyanın her neresinde olursa olsun, bazı taşlar var ki, bunların ortasındaki delikten geçmenin, içine elini sokmanın, içine girmenin veya içine metal para atmanın her türlü büyü ve tılsıma karşı etkili bir korunma ve doğurganlığı artırıcı etkisi olduğu, halkların folklorik inançlarının içlerine işleyip, günümüze kadar taşınmıştır.

Kimi araştırmacılar, bu uygulamanın kozmik dişi ilkeyle bütünleştiğine dikkati çekmiş ve kayadaki delikten geçmenin diğer kültürlerdeki mağaraya girme geleneklerindeki gibi dünya ananın rahmine geri dönme ya da ondan bir daha geçerek yenilenme şeklinde algılanmış olabileceği tarzında görüş belirtmişlerdir.

Yuvarlak Taşlar

Taş inançlarında bir de tamamen yuvarlak ve ortası delik taşlar da vardır.

Bunların, bir bakıma ana rahminde ölümü takip eden yeniden doğma yoluyla ulaşılan özgürlüğü yansıtmakta olduğu kabul edilmiştir. Daha sonra kabile inanç ve geleneklerinde ortası delikli çeşitli taşların ziynet eşyası olarak boyuna takılması ile sonraki dönemleri etkilemiştir.

Batı Afrika'daki Fulani inançlarında, düz ve büyük taş kitlelerinin içinde iki tip bilgi bulunduğu benimsenirmiş. Böyle bir taşın beyaz veya yeryüzünde hava ile temas eden kısmının egzoterik yani herkese açık bilgiyi, yere yapışık olup toprak ile temas içinde olan kısmının ise ezoterik yani kapalı yanını simgelediği benimsenirmiş.

Diğer taşlar da ilâhî güçlerle ilişkinin bir aracı olarak görülmüştür.

Örneğin Yunan mitolojisinde Sybil'in hep yanında taşıdığı ve kehânetlerini anlatırken üstüne oturduğu taş, Apollo'nun mağara duvarlarını yaparken lirini üzerine koyduğu taş, hep böyle bir ilâhî bağlantıyı işaret eder. Apollo'nun bu taşının üstüne oturduğu ve bir taş atıldığı zaman ondan müzik sesleri duyulduğu, halk inançları arasında yer bulmuş bir düşüncedir.

Avrupa inançlarında Kelt kültürüne olan düşkünlük ve onların bir tür büyülü sırrın ortaya çıkmasına neden olduğuna ilişkin inanç, **"Cromlech"** sözcünü ortaya çıkarmıştır.

Almendres Cromlech - Portekiz

Bazı değişik bölgelerde büyük ve yatay duran taşların "dolmin" ya da **"dolmen"** (masa) anlamında bir sözcük ile adlandırılmış olması, eski efsanelerdeki devlerin yemek yediği yer amacı ile yapıldığınır düşünülmesine neden olmuştur.

Germanik kültürlerde bunlar **"Hunenbedden"** (tavuk yatağı) ya da "**Riesengrabern"** (dev kazı) terimi kullanılarak, devlerin mezarı olarak nitelendirilmiştir.

Hunnebedden

Dolmenlerin çevresindeki arkeolojik kazılarda insan iskeletlerinin bulunması, bunların aynı zamanda bir tür sunak şeklinde kullanımının olduğunu düşündürmektedir.

Doğal olarak bu, sadece buz dağının su üstünde kalan kısmı olabilecek kadar kapsamlı bir ifade şeklidir. Aslında başından beri insan, ölülerini, bir çeşit "diğer taraf" diye adlandırdığı "bilinmeyen" ile haberleşme aracı olarak görmüştür. Böylece ölen kişinin ruhunun aynı zamanda kendi aralarında kalacağına, kendilerine yol göstereceğine ve görünmeyen tehlikelere karşı koruyacağına inanılmıştır. Bunun nedeni, ölü bedeninde bir tür öteki dünya ile ilişki noktası ya da vesilesi, bunun bir ışık olarak görülmesidir. Bu, çok eski ve yaygın bir benimseyiştir. Mısır'daki mumyalardan eski katedrallerin altında saklanan din adamlarının mumyalanmış cesetleri, hep bu inancın bir parçasıdır.

Toplu Mezarlar

Megalitik mimarinin görüldüğü bir başka yer de ***"Tümülüs"*** (höyük) adıyla bilinen, topluluğun ortak gömü ve mezar yerleriydi. Belki de bizi şaşırtan, bir katedralin böyle bir mezarın tam üstüne yapılmasıydı.

Bu tip toplu mezarlar MÖ. 6000 yıllarında en yaygın uygulanış şekillerini bulmuştu. Bunu her ne kadar atalara tapma kültürü olarak gören kimi araştırmacılar çıkmışsa da, bu konuda bugün bile yanıtlanamayan bilinemeyenler vardır.

Örneğin Viyana'da, şehrin tam ortasındaki St. Stephan Katedrali'nde yakın geçmişimizde bir ara ilginç bir olay yaşandı. Katedralin tabanı kazılıp, etrafı çevrilerek koruma altına alındı. Katedralin içinde hayli geniş bir alana yayılmış olarak üst üste gömülmüş olan insan iskeletleri vardı. Bunlar özenle çıkarılıp torbalara konuldu. Toprağın derinliklerine doğru uzunca, bir zamandır buralarda olan kültüre ait ölülerin hep aynı yerin üstüne gömülmüş olduğu görüldü. Çıkarılan kemikler ya oradaki köy ve kasabada yaşayanlara aitti ya da burası katedralin uzunca bir zaman süren yapımı esnasında ölen işçilerin gömüldüğü yerdi. (Bu olağan dışı bir buluş değildir. "Katakomb" denilen bu uygulama, birçok yerde, birçok dinde görülür.)

Viyana'daki bu katedralde eski din adamlarının özenle korunmakta olan mezarları da vardır. Ancak bu uygulama, Viyana'ya özgü olmayıp, aynısı diğer birçok katedralde de görülür.

***

Çoğu tapınaklar, daha önceki inançların tapınaklarının üzerine yapılmıştır. Bu bağlamda belirtilmesinde yarar olan iki nokta var.

1. Eski kültürlerde yaygın olan Hermetik kurallardan birinde, insan için "zaman" şimdiki gibi yaşam ve ölüm şeklinde değil, bir bütün olarak kabul görürdü yani ölümün de yaşam gibi insan serüveninin bir parçası olduğuna ilişkin bir inanış tarzı vardı. Ölüm, çok doğal bir şekilde sadece boyut değiştirme şeklinde algılanıyordu ve ölüyle aynı mekânı paylaşmak, gayet doğal karşılanan bir gelenekti.

2. Ölülerin ruhlarının, cesetlerinin başından ayrılmayacağı şeklinde bir düşünce vardı. Bu düşünce tarzının ölümün bir son olmadığına inanan kişilerin düşünce kapsamında pek yeri olmayacağı akla gelirse de bu bağlamda bir başka seçenek daha söz konusudur: Tapınaklar bir çeşit başka boyuta sıçrama, ilâhî güçler ile ilişki kurma, özellikle Semitik kültürlerde olduğu şekli ile ilâhın dolaştığı yerler olarak algılanmaktaydı

Diğer Boyutlar

Tarih boyunca taşların bambaşka amaçlarla kullanıldığı görülüyor.

Bunlardan biri de yağmur yağmasını sağlamak!... Daha çok belli bir bölgeye yağmur yağsın diye yerleştirilmiş taşlar belki de ata güçlerinin yönlendirilmesini öngörmekte yani bir tür büyü niteliği taşımaktaydı. Ataların ruhlarını içinde barındıran taşların, hem onları kendi içlerinde koruduğuna hem toprağın bereketli hale gelmesini sağladığına inanılıyordu.

***

Taş geleneğinin yakın tarihimizdeki yansıtmalarının en önemlilerinden birini, 18. yüzyılın ilk yarısında İngiltere'de William Stukeley adlı bir araştırmacı doktor ve teorisyen yapmıştır. Stukeley, İngiltere'nin güneyinde, Antik Keltler'in ezoterik nitelikli bir topluluğu olan **Druidler** ile bağlantılı olarak yaptığı araştırmalarının sonucunu 1724 yılında yazdığı **"İtinerarrium Curiom"** adlı yapıtında yayınlamıştı.

Bu kitapta, Druid inançları ve uygulamaları, Hıristiyanlık ve Yahudi gelenekleriyle karıştırılmış yeni bir sistem olan **"Beyaz Kardeşlik"** örgütünün tarihsel geçmişi biçiminde ortaya konmuştu. Fenikeliler ve Druidlerden gelen, Hz. Musa ile Platon'un düşüncelerinin Protestan ve Anglikan Kiliseleri'nin görüşleriyle karışmış bir fikir yumağı sergilenmişti.

Drukeley'in teorisi, aynı zamanda geçmiş inanç sisteminin ana temasını oluşturuyordu. Ona göre büyük megalitik taşlar aynı zamanda **"Kutsal Baba"** olarak adlandırdığı ilâhî gücün otoritesini simgelemekteydi. Bu simgede daha sonra kurtarıcı rolündeki **"kutsal yılan"** ortaya çıkmıştı. Beyaz Kardeşlik Örgütü uzun yıllar varlığını sürdürmüştü.

Hıristiyanlıkta azizlerin mezarlarından alınan ufak taşlar, bir tür simgesel sunak oluşturma anlamına geliyordu. Bir taş yığınının en üstteki tepesine doğru taş atılınca, hortlak ve cinlerin kaçmalarının sağlandığını inanılırdı. Böylece, aynı zamanda taşı atan kimse, bu tepenin üstünde yer aldığını varsaydığı Tanrı'nın ruhu ile birlikte olduğu ya da olacağı inanırdı.

***

Müslümanlıkta, hac sırasında Mina'da şeytan taşlamak, en eski çağlardan günümüze kalmış bir tür büyü ritüelinin yansımasını taşır. Bu ritüelin içinde aynı zamanda günah ve ölümün korkunç bekleyişinden kurtulmak amacı da yatmaktadır.

Şeytan taşlama (Mina)

20. yüzyılda karşılaştırmalı dinsel folklor araştırmalarıyla tanınmış İskoç asıllı James G. Frazer, anlatımlarında, ayrıca insanlardan veya hayvanlar ile taşlardan birbirlerine çeşitli hastalıkların geçebileceği şeklindeki folklorik inançlara da dikkat çekmektedir.

Taş inancının ruhsal âlem ile nasıl bağdaştığına çok güzel bir örnek, bir sürü kültürde tekrar tekrar görülen bir benimseyiştir: Rüyasında ölü gören bir kişinin gidip yerde kazdığı bir çukura nefesini üflemesi ve rüyasını anlatarak çukurun üstünü taşla örtmesi...

***

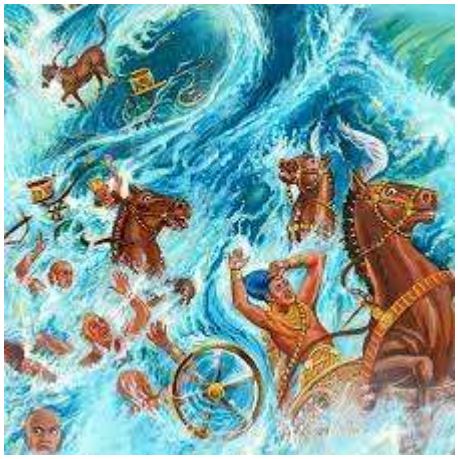
Taşların değişmez bünyesinden ötürü, genellikle Tevrat-İncil geleneğinde onların bilgelik ile özdeşleştirilmiş olması doğaldır.

Tevrat'ın **"Çıkış"** (Exodus) adlı bölümündeki ünlü öyküyü özetle anımsayalım:

"Musa Peygamber'in peşine taktığı İsrailoğulları, Mısır'dan çıkmış, yeni bir yurt edinerek yerleşmek üzere doğuya doğru ilerliyordu. Tanrı, gündüz buluttan, gece ise ateşten bir sütun halinde önlerinden giderek onlara yardımcı oluyor, hem gündüz hem gece yürümelerini sağlıyordu.

İsrail halkının gittiğini öğrenen firavun savaş arabasına bindi; yanına en iyi savaşçılarıyla 600 savaş arabası aldı ve İsraillileri izlemeye koyuldu.

Mısırlıların yaklaştığını gören İsrailoğulları, «Keşke Mısır'da kalmış olsaydık; hiç olmazsa çöllerde ölmezdik. Çölde ölmektense Mısırlılara hizmet etmek daha iyiydi.» diye yakınmaya başladı.

Tanrı, Musa'ya yardım etti. Musa Kızıldeniz'i geçmek için bir kaya parçasına elindeki asa ile vurdu.

Bunun üzerine sular birer duvar gibi ikiye ayrıldı. İsrailoğulları, kuru denizden yürüyerek geçti.

Onları Mısırlılar izledi. Fakat İsrailoğulları geçtikten sonra, deniz eski haline döndü ve sular, firaıvun da dahil, bütün Mısırlıların üstüne kapandı. **(**Çıkış 13: 21, 14: 5-7, 10-12, 21-25, 27-28**)**

Kutsal kitaplarda buna benzer başka öyküler de var. Örneğin Matta, İsa'nın doğuya yolculuğunda şeytanın onu taşları ekmeğe çevirmeye yöneltip tahrik ettiğini belirtir.

İnsan inançlarında çok önemli bir yeri olan taş, eski geleneklerdeki bu görüşlerden dolayı salt egzoterik olmakla kalmamış, her türlü ezoterik**,** mistik ve okült**,** hatta sisteme de sokulmuştur. in de içine girebilmiştir:

İnsanlar taşın 4 asal elementin (ateş, su, toprak ve hava) bileşiminden oluştuğuna inanmış, onu bir şekilde doğanın kanıtı olarak görmüşlerdir.

Yapısındaki saflığın ve ilâhî yaratılışını ya da gökten düşmeyi bir türlü bütün dünyada asla kirletmeyecek, saflığı bozulmayacak bir nesne olarak görmüşlerdir. Bundan dolayı saflığına hiçbir şey katılmayan taşın gelecekte yok olmayacağı görüşü, Tevrat-İncil anlatımlarına kadar girmiştir.

Taşlar, "dünya ana"nın bel kemiği olarak görülmüştür; taş olmadan asla yapılamayacağına, yaşanamayacağına, çoğalınamayacağına yani varlığın sürdürülmeyeceğine inanılmıştır.

Taşlar ilâhî ilkenin zaferi ve kanıtı olarak görülmüştür. Ebedî ve ezelî olan en üstün gücün kendi varlığını dünyanın ve taşların oluşumunda ortaya çıkarttığına inanılmıştır.

Hiç yoktan ortaya çıkan yaradılış gizeminin bir simgesi olan ilk madde, kendisini önce kutsal tepe ve dağ, daha sonra taş ile simgeleyerek belirginleştirmiştir.

İnsanlar onunla bir şekilde, yaradılışın gizeminin oluşturduğu "yitirilmiş sözcük" (kaybolmuş kelime) ile de bütünleştirmişlerdir.

MASONLUKTA TAŞ

Çeşitli dinsel ve mistik hatta batıl inançlar, ezoterik nitelikli ekol ve kurumların ötesinde Masonluk, öğretilerinin simgesel dil ve değerlendirmelerle aktarılmasında taşı hem pek yaygın hem de pek ilginç olarak kullananlardan biridir.

Öyle ki, bu bakımdan "taş"a diğer birçoğundan çok daha fazla dayandığı, çok daha fazla değer verdiği, çok daha fazla kullandığı, öğretisinin büyük bir bölümünü doğrudan taş üzerine kurmuş olduğu bile söylenebilir.

Bunun nedeni de Masonluğun öğreti ya da öğretiminin kapsamındaki simge ve alegorilerin büyük çoğunluğunun eski çağlardaki taş ve duvar ustalarıyla bağlantılı oluşudur. Nitekim aslında hiç de doğru olmasa bile günümüzdeki masonlardan çoğu, başlangıçta tarihteki ilk örgütsel yapılanmasını eski bina inşaatı meslek ve zanaatı üzerine oturtmuş olması nedeniyle, üstelik "Masonluk" adını orada alışı üzerine, bu kurumu o eskisinin dönüştürülmüş bir devamı olduğu iddiasını sürdürmektedir. [Bu konuda **"Çağdaş Masonluğun Doğuş Öyküsüne Farklı Bir Bakış"** adlı yazının okunması yararlı olabilir.]

Her ne kadar Masonlukta değişik kültürlerdeki uygulamalar bakımından farklılıklar görülse de asal olarak hemen hepsinde ortak ya da pek benzer ana hatlar vardır. Taş başlığıyla bağlantılı olarak önemli olan da bu ortak ana hatlardır.

***

Masonluğun açılımlarda her şeyden önce **"hamtaş"** diye bir kavram geçer. Bu, somut bir nesne olarak ortaya konulabilirse de aslında bir simgedir ve bir masona göre kendi iç dünyasını temsil etmektedir.

Bu simgenin sonrası, geometrik bakımdan tam **küp** biçimindeki bir taş üzerine kurulmuştur.

Geometrik bakımdan küp, 3 boyutlu bir kare olması bakımından noktadan kare biçimindeki düzleme ve düzlemden üç boyutlu biçime geçişi simgelemektedir.

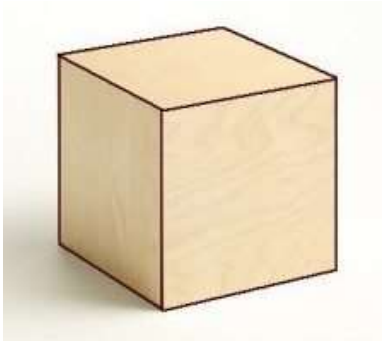
Küp, aynı zamanda 6 yüzü ile hakikatin 6 değişik boyutu olabileceğini simgeler. Başka açılımları arasında **"materyal"** diye nitelenen evren ile 4 elementin birleşimini temsil etmesi de vardır.

Mistik bakımdan küp, bilgeliğin simgesi olan hakikatin ve ahlâkî yetkinliğin açılımını da içerir.

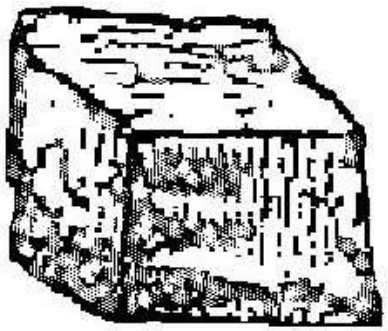
Her yönünün eşit uzaklıkta olması da dikkat çekici bir açılımdır. Bu bakımdan, yetkinliğin ve ebedîliğin simgesidir. Fakat o kadarla kalmaz, buna her bir kenarının diğerine dik açı ile bağlanışı, o kenarların her birinin düz bir hat oluşu, bu düz hatlara arasındaki yüzeyin de pürüzsüzlüğü eklenir. Böylece ortaya çıkan taşa Masonlukta **"küptaş"** denir.

Doğada tam bir küp biçiminde herhangi bir nesne yoktur. Dolayısıyla küp biçiminde bir taş da yoktur. Yakını bulunabilirse de, onun Masonluktaki terminoloji uyarınca ancak "hamtaş" biçiminde olduğu söylenebilir. Çünkü hamtaş da herhangi bir taş parçası değil, küptaş olabilmek üzere orası burası kesilip yontulup kısmen biçimlendirilmiş fakat işlenmesi bitirilmemiş bir taştır. Doğal taşın el değmemiş biçimi bakımından ona "kaba taş" denilebilir ama bilindiği kadarıyla Masonlukta böyle bir terim yoktur.

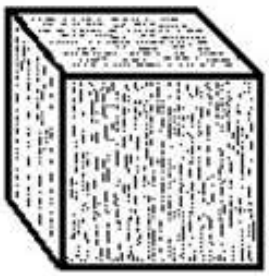
Hamtaş ile küptaş arasındaki fark, kişinin (Masonlukta bir masonun) onun işlenip düzeltilmesindeki emeği, bu bağlamdaki zorlu çalışmalarıdır. Küptaşın düzgün biçimi, onun entelektüel bir çalışma geçirmiş olduğunun göstergesidir.

Üç boyutlu geometride küp

Masonlukta hamtaş

Masonlukta küptaş

***

Bilimsel olarak simgecilikle uğraşanların kafalarını kurcalayan önemli bir nokta, taşın doğal hâli ile tanrısallığın simgesi iken, elden geçirilmiş ve üzerinde çalışılarak şekillendirilmiş tarzındaki hâlin aslında tanrısallığa başkaldırı şeklinde yorumlanıp yorumlanamayacağıdır.

Hamtaş terimiyle betimlenen kavram, bir masonun, bu kuruma adımını attıktan sonraki yaşamının başından sonuna kadar her türlü noksanlık ve olumsuzluktan kurtulma çabasını yansıtmaktadır. Günümüzdeki bir mason, elinde çeşitli ve her biri simgesel değer ya da anlam taşıyan âletlerle, tıpkı kendisinden yüzlerce yıl önceki taş yontma ustalarının yaptığı gibi hamtaşının pürüzlerini gidermeye çalışmakta ve onu hiç pürüzsüz, pırıl pırıl bir biçime getirmeye çalışmaktadır.

Masonlukta bu çaba, genellikle hiçbir zaman bitmeyecek ve sonuçlanamayacak bir uğraşı olarak ortaya konur. En azından teorik olarak kendi iç dünyasındaki tüm kötü yönleri düzeltmek için uğraş veren bir mason, bu işi kendi başına ve dışarıdan başka hiç kimsenin müdahalesi olmadan yürütmekle yükümlüdür.

Bir başka bakış açısıyla, hamtaşın aslında bir masonun ruhsal durumunu oluşturduğu söylenebilir.

Ruhsal zenginleşmenin peşinde olan masonun bu çabası, yıllarını alacak ve yetkinleşmeye en çok yaklaştığını sandığı bir zaman diliminde aslında sona en çok yaklaştığını fark edecek, böylece tamamlanamayan, sonuna varılamayan bir çabanın içerisinde çırpınırken, yaşamının sonuna gelecektir.

Çok ilginç bir öğretim tarzı... Hem birçok dine benzer hem birçok dinden çok farklı… Zaten bu nedenle kimileri Masonluğu bir din olarak nitelemiş… Öte yanda din adamları da bu kurumu dine ve inanca aykırı, sapkınlık olarak görmüş.

Bu aşamada bir küçük not eklemekte yararlı olabilir: Hamtaş için pek bir diyecek yok, onun boyutları tam olarak belirgin değildir ama Masonlukta benimsenen küptaş kavramı, ille de ve sadece geometrik bakımdan tam bir küpü yansıtmaz. Antik çağlarda sadece taş kullanılarak oluşturulan yapılarda bu taşların arasında tam bir küp biçiminde olanlarına pek az rastlanır. Çoğu bir dikdörtgen prizma biçimindedir.

Dolayısıyla Masonlukta kullanılan "küptaş" terimi sadece bir simgesel kavramdır. Bunun karşılığı olarak gösterilebilecek üç boyutlu geometrik biçimdeki nesnenin tam bir küp olması gerekmez. Nitekim sonunda bu taşlar (masonlar) bir binanın yapımında kullanılacaktır. Binayı oluşturan bu elemanların elbette her biri tıpatıp aynı boyda ve biçimde olmayabilecektir.

Kaldı ki, simgesel olarak bir duvarın işlenmesinde kullanılacak olan bu taşların her biri, geometrik çizimde belirtilen biçimde "tam düzgün" olmayabilecek, şurasında burasında bazı girinti ve çıkıntılar (giderilemeyen pürüzler) kalmış olabilecektir. Bu nedenle de duvarın oluşturulması sırasında aralarına harç serilecektir. Bu işlem de günümüzdeki Masonlukta bir diğer simgesel açıdan değerlendirilip yorumlanır.

***

Bir masonun çabası bu kadarla kalmaz. Kendisinden sonra gelenlerin çabalarının bütünlüğü içinde ele alındığında, asıl olan ölümsüzlüğün, belki de birbirini tamamlayan bu çabaların yan yana ve arka arkaya gelmesiyle ulaşılan bir evrensel ideale ulaşması beklenir.

Hamtaşın yontularak pürüzlerinin giderilmesi ve işlenerek küptaş haline gietirilmesindeki amaç, aynı şekilde yontulmuş ve işlenmiş diğer taşlar ile uyumlu bir benzerliği yakalamak ve onlarla yan yana geldiğinde bir bütün oluşturabilecek zenginliğe ulaşabilmektir.

Bu bakımdan Masonluk diğer birçok ekol ya da kurumdan, inanç sistemi ve dinden ayrılmaktadır. Amaç "hamtaş" kavramı ile simgelenen insanın kendini geliştirmesi, yetkinleşmesi, böylece bir küptaşa varması, hakikate ulaşması gibi olgular ile sona ermemektedir. Birçok masonun, kim bilir belki de hepsinin bireysel uğraşılarının birleştirilip, toplumsal ortamda bütünleştirilmesi öngörülmektedir.

Bu da Masonlukta bir insanlık tapınağı (ülkü mabedi) yapımına yönelmek ile simgelenir.

Mason olan (kendisine mason denilen) kişi, Masonluğa girdikten sonraki tüm yaşamı boyunca sürecek çabasını evrensel bir tapınakta bir taş olabilmeye çalışmakla ortaya koymaktadır. Hamtaştan, yontulmuş ve işlenmiş pürüzsüz bir taşa yönelme süreci, simgesel olarak, aynı zamanda daha büyük bir ülküyü belirtmektedir. Bu düşünce, aynı zamanda tüm insanların genelinde ilk haliyle bilgisizliğin ve başıbozukluğun sürdüğü bir hâli ve ilerleyen zamanlarda daha arınmış olmuş bir hâli, giderek yetkinliğe yaklaşmış bir hâli betimlemektedir.

Mabet

Masonların çalışmaları "loca" denilen birimlerin ortamında yürütülür.

Bir locada taşın kullanıldığı başka simgesel olgulara kısa bir göz atılacak olursa, neredeyse her şeyin taş ile özdeşleşti görülür. Bu bağlamda şöyle örnekler verilebilir:

- Masonun kendisinin bir hamtaş olması;
- Her loca çalışmasının yapıldığı yerde kübik şekile bir hamtaş, bir de tam küp şeklinde biçimlendirilmiş bir taş bulunması ve bunların birer simge olarak değerlendirilmesi; (Bu uygulama Masonluğun her türünde, loca çalışmasının yapıldığı her yerde nesnel biçimde olmayabilir ama düşünsel olarak mutlaka vardır.)
- Masonluktaki inisiyasyonun ilk aşaması öncesinde de adaya aranıp bulunması ve üzerinde çalışılması gereken bir taştan söz edilmesi ya da bunun bir şekilde belirtilmesi;
- Bir locanın çalışmalarını yaptığı yerin de tapınak olarak anılıp öyle nitelenmesi; (Türkiye'deki Masonlukta bu açıdan *"tapınak"* sözcüğünün kullanımından özenle kaçınılıp, bunun yerine **"mabet"** sözcüğünü kullanılıyor.)
- Bu tapınakta mutlaka "taş" ile bağlantılı ve her birine ayrı bir simgesel açılımın yüklendiği çeşitli öğelerin yer alışı;
- Bunların arasında belki de en önemli öğenin üzerinde kutsal kitapların yer aldığı, bazı uygulamalarda bunun yerine bir simgesel kitap kullanılan, üzerine ayrıca Masonluğun en önemli simgelerinin (gönye ve pergel) yerleştirilidği, **"sunak taşı"**nın karşılığı olan bir platform ya da kürsünün bulunması.

Mason localarında, aslında taştan yapılmış olması gerekirken genellikle ahşap bir platform ya da kürsü biçiminde kullanılan sunak, özellikle dikkate değer.

Her nerede olursa olsun, günümüzün Masonluğunda toplantıların yapıldığı ve öğretinin bir ritüel uyarınca işlendiği tapınaklarda, burada yer alan simgelerden söz edilirken, sunak konusuna pek değinilmez. Belki ilerleyen zaman içinde Masonluk kendi evrimsel gelişi içinde bu simgenin dinamizmini yitirmiş olabilir ama onu kendi içinde saklamakta, belki çok zaman sonra birilerinin onu yine keşfetmesi ve hayata döndürmesini beklemektedir.

Bir kilisenin taş sunağı.

Bir mason mabedindeki ahşap kürsü

Taş sunak, tarih boyunca ilâhîliğin varlığını simgelemiştir. Bir şekilde tanrısal güçle bir olunduğu, ona tekrar kavuşulduğu noktayı simgelemektedir. Bu bakımdan da bir mason mabedinin en önemli öğesidir. Öyle ki, bulunmayacak olursa, orası bir "tapınak" sayılamaz ve masonların da çalışmalarını simgesel olarak "bir insanlık (ülkü) mabedinin yapımı" biçimindeki simgesel nitelendirmelerinin anlamı kalmaz. (Buna karşın bazı uygulamalarda apayrı bir sunak bulunmadığı, bu kavramın locayı yöneten kişinin önündeki bur kürsünün ya da bir diğer öğenin aldığı görülebilmektedir.)

Sunak

Sunaklar genellikle tapınakların ister simgesel isterse gerçekten öyle olsun, doğuya yakın yani güneşe ve cennetsel mekânlara daha yakın olduğuna inanılan yerlerinde konumlandırılmıştır. Bir lâhdi andıran bir görünüşleri varsa, bunun anlamı ölümden yaşama ya da bu zamandan ebedîliğe geçişi simgelemesidir.

Genellikle sunağın bulunduğu noktaya birkaç basamakla ulaşılır ve bunun ritüelik bir açılımı da bulunmaktadır.

Taş sunakların kapsamında aynı zamanda bir yok edilemezlik, ortadan kaldırılamazlık, ilâhîliğin ezelden ebediyete var olmasıyla bağlantılı bir açılım vardır. Sunağın, simgesel olarak insanlığın başlangıcından beri ilâhî ilkenin varlığını koruduğu gibi, bundan sonra da koruyacağı benimsenir. Başlangıçta ilâhî olan insanın bir şekilde tekrar ilâhileşmesinin göstergesidir.

Sunaklar konusundaki en önemli nokta, her tapınak ya da kutsal yapılanmada binanın doğusuna doğru yerleştirilmesidir. Buradaki "doğu" tapınağın yerleşimi nedeniyle konum bakımından gerçekten öyle olmasa da itibarî olarak öyledir yani öyle olduğu kabul edilir.

Kimi simgeciler, sunağın bir lâhit biçimli olmasını aslında ölüm ile yaşam arasındaki ilişkiden ileri geldiği şeklinde yorum yapmıştır.

Sunağın başına gelinirken çıkılan basamakların da ritüelik bir simgeselliği vardır. Genelde burada taşın seçilmiş olması yani sunakların başka maddelerden yapılmaması da ilginçtir. Burada, döşemeden daha yukarıda oluşu, ona doğru yükselmeyi yansıtır. (Bir mason mabedinde ise öyle değildir; Hıristiyanlıktaki uygulamadan farklıdır; özdeş olması da gerekmez çünkü Masonluktaki simgesel yorum ve değerlendirme de Hıristiyanlıktan farklıdır.)

Hıristiyan araştırmacılar, bu olguyu kendi bakışları uyarınca değerlendirip, bu basamakların sayısını 3 ve 7 olarak göstermişlerdir. Bunun üçlemeyi, aynı zamanda teslis (Tanrı-İsa-Kutsal Ruh) ile kutsal ruh inancının 7 hediyesini temsil ettiğini ileri sürmüşlerdir.

Buna karşılık çoğu araştırmacı sunağın tüm evreni ve onun bir küçük örneği sayılan tapınağı simgelediği görüşündedir.

Sunak elbette salt Hıristiyanlığa ve yaygın dinin Hıristiyanlık olduğu kültürlere özgü değildir. Başka inanç ve kültürlerde gerek biçimi gerekse simgesel anlamlandırılması farklıdır.

Örneğin Aztek kültüründe sunak, küp ya da prizma biçiminde değil, silindirik şekilli güneş taşı tarzında olup, hem kurban ritüelleri hem astronomik amaçlarla kullanılmıştır.

Kilise ve katedrallerde genellikle sunak çevresine korkuluklar yerleştirilir. Bunlar, burasının sadece yüksek rahiplerin girebileceği bir yer olduğunu belirtmek içindir.

***

Genel olarak sunak üzerinde kurban kesmek, tüm kültürlerde özgün yaratıcı ilke ile tekrar bir olarak yenilenmeyi, yeniden doğuşu simgelemektedir.

Masonlukta her ne kadar kurban kesmek diye bir kavram ve uygulama yoksa da 18. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da birçok farklı ritin oluştuğu, 19. yüzyıla da sarkan dönemde, özellikle okült bir nitelik taşıyanlarında böyle bir işlem, temsilî bakımdan yapılmış olabilir.

Nitekim 20. yüzyılın sonlarına doğru ülkemizdeki bir televizyon kanalında Masonluk konusu üzerinde birtakım yayınlar yapıldığında, bir dizi programda sırf Masonluğu karalamak amacıyla bir "keçi kurban etme" ritüeline ilişkin görünümler aktarılmıştır. Gerçi bunlar günümüzdeki Masonluk ile bağlantılı değildir; çağımızda dünya yüzündeki mason örgütlerinin hiçbirinde böyle bir ritüelik uygulama yoktur ve bu yayında gösterilenlerin 1940'lı yıllarda çevrilmiş olan "Malta Şahini" (Maltese Falcon) adlı filmden alınmış bulunduğu ortaya çıkmıştır. Ancak, o filmdeki sahnelerin de Masonluğa benzer nitelikli bir ezoterik örgütün ritüellerinden esinlenilerek düzenlenmiş bulunması olasıdır.

Eski Türk inançlarında **"sabır taşı"** diye bilinen tasarımsal simge, geçmiş nesillerin belleğine birçok şekilde kazınmıştır. Bir başka gelenek de bir ailenin çocuğu olmuyorsa, irice bir taş alınıp, kundaklanarak beşiğe yatırılması, sonra sabaha kadar tüm erenler, ulular, pirler, himmetler için ninni söylenerek çağrılması şeklindedir.

Antik Mısır İnançları

Taşlarla ilgili inceleme yapıldığında, İbranî kültürünün insanları hayli etkilemiş olduğu görülür. Ancak bir o kadar etki de Mısır inançları ve mitolojisinden gelmektedir.

Mısır inançlarının hatta belki de neredeyse tüm ezoterik sistemlerin temelini oluşturan Osiris'in başından geçenlere ilişkin anlatımlar, sadece Antik Mısır tapınaklarındaki inisiyasyonlarla kalmamış, diğer kültürlere de yansımış, onlarla etkileşim kurmuştur. Bu etkileşim, Kenan ülkesi denilen bölgeye ve tüm Ortadoğu'ya yayılmış, Hz. Musaöncesindeki inançlarda kendini göstermiş ve ilerleyen yıllarda folklorik geleneklerde de yerini almıştır.

İşin ilginç yanı, taş simgeciliğinin sonraki Kabalistik öğretilere de sızmış olmasıdır.

Osiris'in Ölümü

Osiris öldürüldüğünde, parçaları ülkenin dört bir yanına dağılmış idi. İsis, bunları bir araya toplanmış fakat bir parça bulunamamıştı.

Bulunamayan parça **"fallus"** idi.

Taştan bir fallus

Djed sütunu

Ya Osiris'in parçalarının bulunduğu yerleri tek tek işaretlemek ya da bulunamayan fallusun simgesel olarak yeniden canlandırılması gerekiyordu. Bunun için buralara birer Osiris sütunu dikilmesi olayının uygulandığı yerler, büyük olasılıkla dönemin ruhanî merkezlerini temsil ediyordu. Bunlar, halk tarafından belirli zamanlarda düzenli olarak ziyaret ediliyordu. Kimi araştırmacılar, bu merkezlerde sonraları Osiris tapınaklarının yapıldığı görüşündedir.

Bu ritüelik uygulamalarda kullanılan sütunlara, sonradan verilen ad uyarınca "Djed sütunu" adı verilmişti. Bu sütunların Osiris'in kayıp fallusunu mu yoksa omuriliğini mi temsil ettiği konusundaki tartışmalar ise bur sonuca bağlanamamıştır.

Bir başka grup araştırmacı ise, o dönemlerin en önemli merkezlerinden biri olan Abydos'da Osiris'in kafatası ile omuriliğinin bulunduğunu belirtmiştir.

Bunun yanında eski Mısır ikonografisi dikkatle incelendiğinde, ölünün bugünkü anlamıyla ruhu denilebilecek bölümünün hep Osiris'in önünde iken, fallusun erekt (kalkık) pozisyonda olması, fallik gelenek savunucularına belli bir haklılık kazandırmaktadır.

Osiris'in simgesel olarak yeniden canlandırılması ritüelinde, onu temsil eden sütunlar yatay durumdan dikey duruma getirilirdi. Bu ritüelin uygulanmasında "Djed sütunu", görkemli bir yöntemle yerde yatar durumda iken yavaş yavaş kaldırılır, dik duruma gelmesiyle birlikte ritüelin en uç noktadaki simgesel öğreti ortaya konurdu. Böylece Osiris, simgesel olarak yeniden canlandırılmış olurdu.

Djed sütununun kaldırılışı

Düşünce ve yorum sınırları zorlanırsa, Osiris'in insanlığın temelini atan ve inşası için en ileri gelenlerden biri olduğunu söylenebilir. Onun yaşam dönemindeki insanların (şayet böyle biri yaşamışsa) onu bu gözle gördüklerini hayal etmek, pek uç noktada olmaz.

Mısır ritüellerindeki bu simgesel canlandırma, sonraki tüm ezoterik öğretilerin ana temelini oluşturan bir konu olarak ortaya çıkmıştır. Simgesel olarak ölenin simgesel olarak yattığı yerden kaldırılıp canlandırılması… Bu uygulama, günümüzde masonlara da yaban değildir.

***

Osiris'in ölümü sırasında orada bulunan ve ölümüne tanık olan ya da katılanlar **Seth** (Typhon), onun adamları ve Etiyopya kraliçesidir. Geçmiş yüzyıldaki araştırmacılar, bunların üç temel yok edici öğeyi temsil ettiğini tekrar tekrar ortaya koymuştur. Bu teoriyi ileri sürenler daha da ileri gitmiş, olaya kendi yorumlarını da katarak bu üç gücün ***"umursamazlık"***, ***"batıl inanç"*** ve ***"korku"*** olduğunu belirtmişlerdir.

İlerleyen devirlerde bu taş sütunun yerini obelisklere bıraktığı görülür.

Ancak aradan uzun zaman geçince, Osiris'in, ülkesinin köşelerinde kendi varlığı ve döneminin inançlarını temsil eden bu simgelerin varlığını sürdürdüğü, bunların sonraları sadece kralların güçlerini temsilen kullanılır olduğu gözden kaçmaz.

***

Djed sütunları ile bağlantılı bir diğer bilgi kaynağı, bu sütunların üstünde belli bir tarihten itibaren üçgen biçiminde bir taşın yer alışının resmedilmiş olmasıdır.

"Benben Taşı" diye bilinen bu taşın önemli bir özelliği, siyah renkli ve meteorik kökenli olmasıdır. Kimi araştırmacılar, özellikle daha sonraki devirlerde yapılan piramitlerin tepe noktasına da bu Benben Taşı'nın yerleştirilmiş olduğunu ileri sürmektedir.

"Benben" sözcüğünün sonraları İbranî geleneğinde **"Bethel"** sözcüğüne dönüştüğüne ilişkin de bir görüş vardır.

Bu iki sözcüğün iki ayrı inanç sisteminde aynı şeyi anlatmak için kullanılıp kullanılmadığına ilişkin çok tartışma yapılmıştır ama işin o yönü tümüyle etimoloji konusudur.

Kısaca, "benben" sözcüğünün Antik Mısır dilinde yer alan "ben" köklü birçok sözcükten biri olduğu söylenebilir. Antik Mısır inançlarında bu sözcük, suyun fışkırması, güneşin yükselmesi, ilk yaratılış gibi anlamlara gelir.

Bazı kaynaklarda, Heliopolis ekolündeki kutsal taş olan "benben"in Mısır'da evren doğum ritüellerinde ilk ortaya çıkan kaya parçası olduğu gerekçesiyle, ilk tepecik simgesiyle benzeşimi dikkat çekmektedir.

Bu anlatımlarda **Aton**'un bu tepe üzerindeki ilk erkek ve kadını yarattığından söz edilir.

Güneş ışıklarının üzerine vurduğu bu tepe, aynı zamanda simgesel anlatımlarda efsanevî bir kuş olan **Phoneix** ya da **Anka Kuşu**'nun yuva yaptığı ve dinlendiği yer olarak belirtilmiştir.

***

Osiris ve taş ile bağlantılı t konuyu kapatmadan önce bir ayrıntıya daha değinelim:

Betimlemelerde, Osiris'in, tabutun hep sağ tarafından ayağa kalkıyor olarak gösterilmesi dikkat çeker. Sütunların dikilmesine de bundan ötürü hep sağ yandan başlanır.

Şimdi bir soru soralım:

«Acaba bu çoğu halk inançlarında yataktan kalkarken hep sağdan kalkmanın önerilmesinin temelinde yatan bir gelenek midir?»

İnsanın aklına bir de şu soru geliyor:

«Gömülecek olan ölünün bir tabut içine konurken ya da mezar çukurunda, hep sağ yanına doğru yatırılması da bu geleneğin bir devamı olabilir mi?»

Sümer ve Babil İnançları

Mezopotamya'da Sümer ve Babil kültürlerindeki taş inançlarına bakıldığında, ilâhî güçler ile bağlantı aracı olarak taşın bir aracı rolü oynadığını görülür.

Elbette böyle bir rolü olabilen bir nesnenin o tarihlerde büyü yapmak için kullanılmasından daha doğal bir şey olamazdı.

Mermer, mıknatıs taşı, beyaz ve siyah akik taş, karneol, değirmen taşı ve zümrüt gibi taşların, bu kültürlerde diğerlerine oranla ön plana çıktığı da görülür. Sümeroloji incelemelerinde ***"lânetlenen taşlar"***, ***"esir edilen taşlar"***, ***"savaşlarda gözleriyle korkunç bir şekilde bakan taşlar"***, ***"canlı hakikat taşı"***, ***"alal taşı"*** gibi taşlar, Sümer ve Babil yaşamının birer öğesidir.

Bu inançlarda konik taş ve sütunların **Ashtoreth** ya da **Astarte** ve diğer tanrıları simgelediği bilinmektedir.

***

Babil söz konusu olunca bir de şu ünlü **"Babil Kulesi"** var.

Bilinen tarih öncesinde Babil yakınında yapılmış olduğu anlatılan bu kule aslında bir **ziggurat** yani basamaklı piramittir.

Mezopotamya tipi ziggurat

Aslında diğer piramitler de başlangıçta öyle yapılmış, sonradan basamaklar doldurulmuştur.

Zigguratlar basamak basamak yükselen bir şekilde inşa edilirdi. Mezopotamya'daki zigguratlar onu inşa eden Kaldeli yöneticilerin ve kültürün kozmolojik algılamalarını simgeliyordu. Bunlar aynı zamanda dünyanın minyatür bir temsili olarak da algılanıyordu.

Kimilerine göre M.Ö. 4000, kimilerine göre ise 2500 dolaylarında yapıldığı öne sürülmektedir. Bu kule hakkında eldeki bilgilerde yer alan tek somut bilgi, en az 11 km uzaktan görülebildiğine ilişkindir. Bölgenin topoğrafyası göz önünde tutulacak olursa, bu bir abartma olmayabilir.

Bu kulenin Babil krallarından **Nimrod** (Nemrut) zamanında yapıldığı ileri sürülmektedir. Dinsel anlatımlardaki simgesel içeriği bakımından, insanın Tanrı ile boy ölçüşmeye kalkışması, Tanrı'nın buyrultusuna karşı gelmesi şeklinde dile getirilmiştir.

Basit düşünceyle bu anlatım sahiden de insanların bir zamanlar hep aynı dili konuştuğu sanısını uyandırırsa da asıl belirtilen ***"söz"*** ya da ***"kelâm"***ın birlik ve bütünlük için önemli oluşudur.

Tevrat'ın ilk bölümünün 2. babındaki bu anlatı, bundan ötürü Nimrod'un cezalandırılması ve o zamana kadar hepsi aynı dili konuşan insanların Tanrı'nın gazabından sonra değişik diller konuşup birbirlerini anlayamaması, dolayısıyla toplumun bölünüp dağılmasıdır.

Tevrat'taki anlatıma göre, Babil Kulesi'nin yedi kademesi vardı. Bunlardan her biri bir gezegene adanmıştı. Buna ilişkin dört melek tasarımı, hem Akat, Saburtu, Elam ve batı ülkeleri gibi yönleri işaret etmekte hem dört sayısı eski Sümer inançlarındaki ***"dört köşeli karesel cennetsel dünya"*** tasarımını temsil etmekteydi. Her kademe, değişik gezegenleri simgelemek üzere ayrı bir renge boyanmıştı.

Babil Kulesi'nin aslında bir ziggurat olması gerekir ama biçimi tam olarak bilinmediğinden çeşitli tasarımları yapılmıştır.

Pieter Brueghel'in 1563 tarihli bir tablosu

Bu konudaki anlatımlar dikkatle incelendiğinde, kulenin tepesine **"Baal tapınımı"**na özgü bir taş yerleştirilmiş olduğu ortaya çıkıyor.

Baal tapınımda insan niteliğindeki krala mı yoksa bir tanrıya mı tapıldığı hususunda birbirinden farklı görüşler olsa da değinilmeyen bir başka gerçek, bir ziggurat biçimindeki tapınağın büyük olasılıkla Tanrı'ya adanmış kurbanların da kesildiği bir mezbaha olduğu şeklindeki varsayımdır.

Dörtler tarzındaki cennet düşünüsü, büyünün ya da bilgeliğin ise yedi basamaklı olarak algılanması, o dönemin Babil inançlarında önemli bir yer tutmaktaydı.

Kaldeli rahipler, açıkça kuleyi ona yaklaşan sıradan insanlardan korumak eğilimindeydi. Bu bağlamda, Khunrath mağarasının girişinde de şöyle bir söz yer alır:

"Uzak dur, buraya yaklaşma, sen avam."

***

Babil inançlarında, temel atma ritüeli de önemli bir yer tutar.

Arkeolojik bulgulardan, kralı temsil eden bir taş ya da heykelciğin yanına birçok gümüş, altın nesne ile çeşitli mücevherlerin kutsal yağ ile birlikte yerleştirildiğini anlaşılıyor. Bu esnada kral ailesinin, taşıdıkları değerli araç ve gereçleri ile birtakım ritüelik hareketlerde bulunduğunu ve temel atmada kullanılan kil ya da harç içine şarap karıştırdıklarını, sonra da kralın şu ritüelik sözleri eşliğinde temel atma işini yürüttükleri anlaşılıyor:

«***Ben bu tapınağı Eshara'nın önünde inşa ettim ve içten gelen bir mutlulukla bir dağ gibi kulesi tanrım Marduk'a yükseldi; tıpkı eski günlerde olduğu gibi.***

Ben onu izlenecek bir manzara için yaptım. Oh! Marduk, tanrım benim bu iyiliklerimi gör. Aldığım emir ile ki o asla değiştirilemez. İzin ver ki ellerimin yaptığı ebediyen kalıcı olsun. Aynen El-Temen-Anki'nin topları gibi ki onlar ebediyen kalacaktır. Beni de tanrım kalıcı kıl bütün zamanlarda.

El-Temen-Anki tamir eden kuralı ebediyen kutsar. Marduk neşe ile ona bakanı kayırdığı zaman o tapınak Marduk'a seslenir, "tanrım ve en büyük eserim" diye…»

Kutsal tepecik-taş-tapınak ilişkisi, Mezopotamya kültüründe kendini Babil Kulesi ile yansıtmıştı. Ziggurat adlı kuleler aynı zamanda bir dünya dağı ya da çok zaman sonra başını taşa yaslayarak uyuyan Yakup'un rüyasında ortaya çıktığı üzere, bulutlara uzanan merdiven gibi göksel cennete uzanmanın tek yolu olarak görülmekteydi.

Babil'deki bu ünlü kule **"El-Temen-An-Ki"** adı altında inşa edildiği zaman, bu o tarihlerdeki Babillilerin dilinde ***"cennetlerin ve dünyanın temel taşının evi"*** anlamına geliyordu. Bundan birkaç yüz yıl sonra da Tevrat'ta belirtildiği şekli ile Babil Kulesi olarak anılacaktı.

Yedi basamak, dört ana grup ve dünyanın dörde katlı nesnelliği ya da yedi gök simgesinin daha sonra gelecek tüm düşünce ve inanç sistemlerinde izlerini bırakacaktı.

***

Babil inançlarının temelini, rahipler sınıfının evreni algılayışı ve temel kuralları işlerine geldiği gibi kullanma çabaları yani okült-büyü gelenek ve inançları kontrol etmekteydi. Tanrıların kızdırılıp küstürülmemesi en çok dikkat edilmesi gereken noktalardan biriydi. Böyle bir durumda, kızan tanrıların başka ülkelere gidip orada hüküm süreceğine inanılır, Kalde diyarlarında ise kaosun başlayıp kötülüğün yaygınlaşacağından korkulurdu.

Daha önce değinildiği üzere, tapınağın basamakları aynı zamanda eski bilgeliğin basamaklarını simgelemekteydi. Bunlar, ölümsüzlüğün peşinde koşan krallar tarafından yaptırılmıştı.

Bazı kaynaklarda ziggarutların aslında yüksekliğinin en çok 30 m olduğu ve her kil tuğlaya kralların görkemini göstermek için bir krallık mührünün basıldığı belirtilir. Bunlarda bir bakıma insanüstü sayılan kralların övünmesi ve âdeta tanrısallaştırılmasını yansıtan bir görünüm ve amaç vardır.

Elbette bütün bu anlatımlar kısmen kutsal kitaplardan esinlenerek oluşturulduğundan, bu konuda gerçekten de objektif nitelikli bir bilgi edinilememiştir.

M.Ö. 625-604 yıllarında Babil'de hüküm sürmüş Kral Naboplassar, yaptıklarını şöyle anlatmaktadır.

«***Benim zamanımdan önce çürümüş ve yıkılmaya yüz tutmuş El-Temen-An-Ki adlı kuleyi, Yaratıcı Marduk'un emriyle dünyanın kalbine temel yaptım. Sayısız adamlarla onu ülkeme taşıdım.***

Tuğlalar yaptım sayısı sayılmaz kadar, göksel cennetlerden dökülenler gibi aynen suların taşması kadar… Marduk'un ilhamı ve Hea'nın yardımıyla, Nebo ve Nisaba'nın bilgeliğiyle son karara vardım. Hea'nın ve Marduk'un bilgeliği ve sihirsel güçlerinin yardımıyla olduğu esas yeri temizledim ve onun temelini attım.» *

Bu kültürde temel atma töreninin bir evresinde kralın imajını gösteren bir tabletin gümüş, altın, mücevherler ve iyi ile doğru özelliklere özgü bir yağ, ayrıca her türlü baharat ile birlikte temele konulduğu ve üstlerine şarap döküldüğü de öğrniliyor.

Söz konusu kule-tapınak daha sonraları tahta çıkan **Nebuchadnezar** (M.Ö. 605-562) tarafından onarılmış.

Kutsal Kitap anlatımlarında Tanrı **Elohim**, bu günah dolu, büyüsel güçlerle inşa edilmeye çalışılan yapıyı durdurmaya karar verir ve bu hareketinin sonucu bütün inşaat işçileri birdenbire farklı dillerde konuştuklarını fark edince dağılır. Böylece kralın tanrıya ulaşma ve onunla bir olma isteği de yarıda kalır.

---

* Burada geçen isimler, Babil tanrı ve tanrıçalarıdır.

Hurri ve Hitit İnaçları

Komşu ya da birbirini izleyen kültürler, her bakımdan birbirlerinin inanç sistemlerinden de etkilenmiştir.

Hitit mitolojisindeki **"Kumarbi Efsanesi"**nde, Tanrı Kumarbi ile Fırtına Tanrısı arasındaki egemenlik ve iktidar savaşında, çatışma alanında doğrudan görünen Kumarbi'nin diyorit taşından yaratılmış bir oğul aracılığıyla amacına ulaşmaya çalıştığı anlatılır. Bu destanın konusu olan diyorit taşının adı **Ullikummi**'dir Taşın çok büyümüş ve çok güçlü olduğu, sudan dışarı çıkıp tapınaklara ve Kuntarra evine yetiştiği de geçer.

İlerleyen devirlerde bu taştan tanrılar bile korkar ve onunla savaşırlarsa da sonuçta kazanan yine taş olur.

***

Hitit inançlarında bir diğer taş ile ilgili konu da **Huvasi Taşı** üzerine kuruludur. Bu taş, "kutsal dağ" ve "kutsal su kaynağı" simgesel kavramlarıyla bağlantılıdır. Bu inanç, yazıtlarda ***"Harruvata şehrinde Saluvanta Dağları'nın Huvasi Taşı"*** diye geçer.

Bu inançlardaki simgesel anlatımların aynı zamanda Mitra kökenli inanç sisteminde yer alması da dikkati çeker.

Frigler'deki Kybele Taşı

M.Ö. 6000 yılına tarihlenen en eski Kibele Heykelciği
1961'de Konya'nın Çumra ilçesindeki Çatalhöyük'te bulunmuştur.
Bugün Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergileniyor.

Frigler'de taşlar, **"Dünya Ana"**nın bir tür simgesi olarak algılanmıştır. Bu taş inancının bir uzantısının şu anda Mekke'de Kâbe'nin duvarında yer alan **"Hacret ül Esved"** ile devam ettiği ileri sürülmektedir. [Bu konunun ayrıntıları "Taş Gelenekleri - II" başlıklı yazıdadır.]

Frig inançlarında taşa, daha sonra Roma'ya taşınacak kadar çok önem verilmiştir. Onun ilâhî orijinli gücü olan Kybele'ye, birbiri ardınca Anadolu, Atina ve Roma'da yaygın bir şekilde tapınıldığını görüyoruz.

Kybele inançlarındaki siyah taşın aynı zamanda yön bulmak amacı ile de kullanıldığı da ileri sürülmüştür.

202 yılında Romalılar ile Kartacalılar arasında çıkan bir anlaşmazlıkta, Romalı Sybil kâhinleri Kybele taşının Pessinus'dan alınıp Roma'ya getirilmez ise Romalıların savaşı kazamayacağını söyleyince, Romalıların bu taşı büyük bir özenle bulunduğu yerden alıp Roma'ya götürdüğü anlatılır.

Roma'da bu taş, **"Mater Deum Magna"** (Tanrıların Büyük Anası) olarak adlandırılmıştır. Suriye, Filistin, Karya, Likya, Güney Anadolu ve Kıbrıs'ta da saygı görmüştür. Festival ve özel günlerde üzerine zeytinyağı sürülürdü.

Buna benzer bir geleneğin Kıbrıs'ta bugün bile devam etmekte olduğunu görülür. Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasında kalmış bir Afrodit tapınağının toprak üstünde arta kalmış bir köşe taşına zeytinyağı sürülür. Bunun, genelde sanılanın aksine Musevîlikle başlayan bir gelenek olmayıp, önceki kültürlerde kendini göstermiş olması ili çekicidir.

Frigler ile bağlantılı bir başka kutsal taş da siyah bir meteorik taştır. Bu taş ise Anadolu'da Balâhisar'dan batıya götürülüp, Roma'da Palatine Tepesi'ne dikilmiştir.

Antik Yunan İnançları

Antik Yunan kültürüne şöyle bir bakıldığında, kutsal sayılan 30 kadar taşın inanç sistemi içinde yer aldığını görülür. Kimi araştırmacılar, **Hermes** sözcüğünün **HRM** biçimindeki kökeninin olasılıkla taş yığınlarını anlatmak için kullanıldığını belirtiyor.

1-2. yüzyılın Romalı tarihçi ve yazarı T**acitus**'un anlatımlarında, Tebhes'deki Yunanların **Bakü**s'e atfen bir konik taşa taptıkları geçer.

Yunanların özellikle tapınak ve gymnasiumlarının girişinde diktikleri taş sütunlar da dikkat çekicidir. **Delos**'taki tapınakta, Apollo da bir taş ile simgelenmektedir.

Antik Yunan gelenekleri incelendiğinde, -tıpkı Romalılarda daha sonra gelişmiş ve yayılmış bir gelenekte olduğu gibi- kişilerin ve önemli olayların anılması (örneğin arkadaşlıkların anılması) amacıyla taşları, paraları ve benzer nesneleri sakladıkları görülür. Bu sistemin İbranîlerde de devam ettiği ve ilk devirlerde çok yaygın bir âdet olduğu izlenir.

"Oiraban" ya da **"Orbun"** diye bilinen bu anı tazeleme âdeti, sonra Hıristiyan geleneklerine de geçmiştir. Kişilerin birbirlerine verdiği bu taşlarda kazınmış harfler ile **P.U.A.P.** yani **Pater *(Baba)*** - **Vios *(Oğul)*** – **Agion - Pneuma *(Kutsal Ruh)*** üçlemesinin yazılı olduğu görülür.

Bu bağlamda dikkati çeken bir başka benzerlik de gerek Antik Yunan gerekse Roma âdetlerinde **"Pseshoi"** denilen siyah ve beyaz taşların mahkemelerde karar alınırken kullanılmasıdır. Oylama yapıldığında beyaz taş kabul, siyah taş ret anlamına gelmekteydi. Bu gelenek günümüze de yansımıştır ve Masonluk gibi bazı kurumlarda kullanımı sürdürülmektedir.

***

Antik Yunan kültüründe küçük taşlardan oluşturulan tepelere özel bir saygı gösterildiği, sınır taşları, ufak tepe ve tümseklerin üzerinde taş yığınları yapıldığı görülür.

Bu taş yığınlarının yanından geçenlerin, bunların üstüne bir taş daha bıraktığı ve onları bir tür yol gösterici olarak algıladıkları izlaner. Yunanlar, bu yığınların üstünde genellikle bir cin ya da bir başka göksel varlığın oturup, bunların yolcu ve sürüleri koruduğuna inanırdı.

Eskiden yol kenarlarına dikilen ***"Hermae" (Hermerler)*** adlı taş ve direklerin, bereket getirmek amacını taşıdığı, sonraları ünlü yolcu ve tüccarların bunlar Hermes ile özdeşleştirildiğine ilişkin kuram, bugün bile geçerliğini korumaktadır.

Bu konudaki detaylardan, Hermerlerin kutsal taş yığınları arasında dikildiği ve sütun şeklini andırdıkları, sütunun üzerine bir heykel başı konulduğu, yanına da bolluk ve bereket simgesi olarak tahtadan bir erkeklik organı (fallus) takıldığı görülür.

Teorinin devamında Hermae geleneğinin sonraları başka tanrı ya da insanların başlarını taşıyan sütunlar anlamına çekildiği, M.Ö. 4. yüzyıldan itibaren de iki büstü tek sütunda birleştirmek uygulamasının pek rağbet gören bir âdet haline geldiği görülür.

Antik Yunan'da kökleşmiş şöyle bir inanç vardı: Zeus ile Atlas'ın kızı Maria'nın oğlu olup, Mora yarımadasının kuzeyinde yer alan Arkadia Dağı'ndaki Kyllene'de doğan Hermes, Arkadialı bir tanrıydı. Yol kenarlarındaki saygı gören taş yığınları canlı varlıklar gibi görülürdü. Bunların, yolculara yol göstererek onları koruduğu, yollarını beklediklerine inanılırdı.

Bu taş yığınlarının geçmişi araştırıldığında, birer mezar ve üzerindeki taşlardan ibaret olduğu kabul edilmekte, böylece ölülerle Hermes arasında bir bağ kurulmaktaydı. Bunun sonucunda, ölülerin ruhlarının Hermes aracılığıyla yer altına götürüldüğüne inanılmaktaydı.

Delphi'deki O**mphalos**'un Yunanlar tarafından dünyanın merkezi olarak kabul edilmesi ilgi çekici bir noktadır.

Omphalos

Omphalos, Delphi'nin kutsal yılanı olan Pytho'nun mezarını örtmekteydi; bu, aynı zamanda yeniden doğuş ve yeniden elde edilmişlik bilincinin bir yansımasıydı.

Antik Yunan dünyasındaki bir diğer halk inancına göre ise, insanlar Tufan'dan sonra **Deucalion** tarafından etrafa dağılan taşlardan dünyaya gelip çoğalmıştı. Bu devrin inançlarında gerçek kavramı, "gerçeğin sert taşları" veya "gerçek kadar sert" anlamına gelirken, yeşil taşlar da gençlik ve ölümsüzlük anlamına çekilirdi.

Romalıların İnançları

Roma İmparatorluğu'nda kutsal taşlara hizmet etmek, önemli bir iş sayılmaktaydı.

Eski Roma geleneklerine bakıldığında, yeminlerinde bir taş fırlatma âdeti dikkati çeker.

İnsanların ya da devlerin taşa veya bir kaya haline dönüşebildiğine ilişkin inanç, gök gürleten ilâhların ellerinde tuttuğu şimşekler çıkartan çekicin taştan olması ve sonradan bunun baltaya dönüştürülmesi pek ilginç bir gelişimdir.

Antik Roma'da, Sınır Taşları Tanrısı Terminus ve bir yeri onun adına ziyaret edenlerin ona kurbanlar sunması, kutsal çakmak taşı, taşlarla fal bakma geleneği, taşların yağmur yağdırdığına ilişkin inanç, kutsal güneş taşı inancı ve daha birçokları devrin Roma insanının taş ile nasıl iç içe girdiğinin göstergeleridir.

Yağmur taşı kavramı, insanın göklere uzanıp bulutları kontrol etme isteminin bir uzantısıdır. Bunun, taşların gökten gelmesinden mi, atalardan kalma bir geçmişe sahip olmasından mı, suların içerisinde bulunmalarından mı bu şekilde simgeleştiği kesin bir şekilde anlaşılamamıştır.

***

Tarihçiler, Roma inançlarında **"Lapis Niger"** adlı bir siyah taşın önemi üzerinde durur. Bu taşın ilk Roma Kralı Romulus'un gömülme yerini belirlemek için başına dikildiği söylenir.

Roma Tanrısı Terminus bir taş ile temsil edilirmiş. Aynı zamanda simgesel olarak sınırları belirlemek için de belirli yerlere birer sütun dikilirmiş.

Taşların kendileri şöyle ya da böyle herhangi bir güce sahip olmanın ötesinde, onların aynı zamanda ortak bir ilkenin bir parçası olup, bir simgenin var olduğu her yerde eski insanın düşüncelerinin en önemli bölümünü oluşturdukları anlaşılmaktadır. Taşlar ya insanın gözünde ruhsal bir gerçeği simgeliyordu ya da kutsal bir gücün bir aracı olarak işlev görmekteydiler.

Germen Kültürleri

Almanlarda da taşın kutsallaştırıldığı ve taşla cinsiyet arasında bağlantı kurulduğu görülür. Taşların, âyinlerde ve eski geleneklerde önemli bir yer tuttuğu izlenir.

Halk inançlarında taş taşındığını, yıkanıp, suyu kaynatılıp içildikten sonra şifa getireceğine inanıldığı, taşların okşanıp gömüldüğü, büyüde, yeminde, duada kullanıldığı, şifa için üstlerinden yüründüğü görülür.

Taşların bedendeki hasta bölgelerin üzerinden üçer kez dolaştırılarak sürtüldüğü, tıpkı Romalıların yemin ederken taş atması ya da Müslümanların şeytan taşlaması gibi onların da taş atarken sihirli sözler söyledikleri izlenir.

Her türlü büyü, kutsal sayma, şifa, kötülüklere karşı korunma, güvenlik, gömüp koruyucu güçler alma, tılsım diye kullanılma geleneği bu kültürlerde de yer almıştır,

İrlanda İnançları

İrlanda'da Hıristiyanlık öncesi taş inancının en önemli ipuçlarından biri, bu kültüre ilişkin ana kutsal ev olan **"Crom-Cruaich"** uygulamasının Hıristiyan ilâhiyatında tüm azizlerin yaşamını etkilemiş olmasıdır.

İrlanda'dan "Crom-Cruaich" örnekleri.

Eski insanların zihninde dünyanın yaradılışı ve insanın kaynağı sorunu bakımından taş inancının rolünün önemi yadsınamaz. Kızılderililerde insanın taş ve ağaçlardan doğduğuna ilişkin bir inanç olduğu da çok dikkat çekicidir.

Taş hep insan için sonsuz bir güç anlamına gelmekteydi; değişen simgelerin arasında belki de en değişmeyeni, bu simgesel yorum ve onun içinde gizli bir gücün var olduğuna ilişkin inançtı.

Verimli bir ağacın yanındaki taşın verimsiz bir ağacın yanına getirilmesi ve bundan böyle ondan verimlilik beklenmesi, halk geleneğinde taş inancının yaygın bir motif olduğunun göstergesidir.

Türk İnançları

Hemen tüm kültürlerde görülen ***"suların içinden yükselen taş ya da tepe"***, Türk efsanelerinde de yerini almıştır.

Şöyle bir örnek verebiliriz:

"Tanrı'ya karşı hatalı davranışta bulunan insan suya düşer ve suda boğulurken, «Ah yüce tanrım beni kurtar.» diye yalvarınca, Tanrı, «Ey insan, suda yüksel.» diye karşılık verir ve insan suda yükselir. Tanrı ikinci buyrukla, «Yalçın kaya olsun.» deyince, ortaya çıkan kayanın üzerine tırmanır."

Bu mitosun, dönemine denk düşen diğer evren-doğum efsanelerinden farkı, yaratılış dizgesinin sıralanmasıdır. Bu anlatımda, insanın daha önce yaratıldığı şeklinde bir anlayış vardır.

Bir başka kaynakta sözü edilen **Dokuz Oğuz Menkıbesi**'nde şöyle bir anlatım geçer:

"Eskiden başları, hakanı bulunmayan sadece boylar halinde yaşayan Oğuzlar bir gece Nur Sütunu'nun yeryüzüne indiğini ve bu sütundan çam ağacının gebe kalarak beş şehzade doğurduğunu görmüştür. Gökten inen Nur Sütunu, yeryüzünde taşlaşarak Yeşim taşından bir kaya oluşturur ve bu kaya daha sonraki nesiller için kutsal sayılacaktır."

Yeşim taşının Avrupa ve Ortadoğu'daki sembolik algılanışı ile Orta Asya Türkleri arasındaki benzerlik de dikkat çeker. Göksel ya da cennetsel köken, burada da görülmektedir.

Efsanenin sonraki evrelerinde bu kayaya nasıl saygı gösterilip nesiller boyu bir arada yaşandığı, **Buğu Han**'dan otuz göbek sonrası torunlarından **Yuluğ Tekin**'in oğlunu Çin hükümdarının kızıyla evlendirirken, Çin hükümdarının hediye olarak **Kutlu Dağ**'ı istemesi ve bu teklifin kabul edilmesiyle de dağın ateşler yakılıp üzerine keskin sirkeler dökülerek parçalanması, parçaların Çin'e götürülüşü anlatılır. Bunun ardından felâketler birbirini izler ve sonunda Oğuzlar ülkelerinden göç etmek zorunda kalır.

Mitosun başka anlatımlarında, Buğu Han'ın rüyasına giren bilgenin bu taşın önemini ve nasıl saklanması gerektiğini anlattığını, bunun ayrıntılarını görürüz. Rüyadaki anlatımıyla, bu taşın korunması ile dünyanın dört bir yanına nasıl hükmedilebileceği Oğuz Han'a aktarılmış ise de sonunda taşa Çinliler sahip olmuştur.

***

Dağ, Türk kavimlerinin iç dünyalarının en büyük simgesidir. Bu simgenin bazen ruhların yaşadığı yer, bazen başlı başına bir ruha sahip, bazen de daha yüksek mertebeler ile temas için kullanıldığı görülür. Dualarda genellikle ona ***"kutsal büyük dağım"*** şeklinde hitap edilmekte ve istenilenler sıralanmaktaydı.

Kimileri Türkleri Şamanlık ile suçlar. Ancak eski Türkler dağı asla üstün yaratıcı olarak görmemiş, dağa taşa tapmamış, sadece bunları üstün güç ve yaratıcı Tanrı'nın kudretinin bir belirtisi olarak görmüşlerdir.

Günümüzde, Türkiye'de de, dağ ve tepelere atfedilen kutsallık ve ilâhî yüklem devam etmektedir. Özellikle Şii ve Alevî geleneklerinde, bu yerlerde yatırların bulunduğuna ilişkin inanç hayli yaygındır.

***

Kutlu dağ, kutlu tepe benimseyişlerinin ötesinde, gelenekleri etkileyen bir diğer simge ise kendini yağmur taşı biçiminde gösterir. Bazen "Yat" diye de anılan bu taşların güçlerine inanış, Altaylar'dan Anadolu'ya kadar uzanmıştır. Halk geleneklerindeki yağmur duası şeklindeki ritüel, genel olarak yedi değişik şekilde kendini gösterir. Her birinde amaç, tanrısal güce ve yaptırıma taşlar amacıyla ulaşmaktır.

Anadolu taş kültürünün kendini en belli ettiği yerlerden biri Kaz Dağı'ndaki **Sarı Kız** heykelidir.

Hem Yunan mitolojisi ile bağlantılı olayların geçtiği hem Sarı Kız Efsanesi'nin yer aldığı bu mekân, özellikle Alevî-tahtacı Türkmenler tarafından 13 ağustos - 2 eylül tarihleri arasında kafileler halinde ziyaret edilir.

Avrupa'da delikli taş ya da kayaların içinden geçme ritüelleri, Anadolu inançlarında da görülür. Antalya'nın Salfasol köyündeki bir türbede böyle bir taş, Kırşehir'deki Hacı Bektaş şenliklerinde Alevîlerin içinden geçmeye çalıştığı kaya, hep böyle bir inancın uzantılarıdır. Sadece ilerleyen zaman içinde bu olaydan beklenen keramet şekil değiştirmiştir.

Cahiliye geleneklerindeki kutsal taşı ya da tapınağı ziyaret ve tavaf etme ritüeli, Anadolu'da da görülür. Balıkesir Dursunbey'deki yatır taşlamak, istediklerini toprağa çömelip çizmek şeklindeki bu ritüel kapsamında sihir ve büyü uygulamaları kendini belli eder.

Avrupa geleneklerindeki "taş kesilmek" kavramı, Türk geleneklerinde de yerini bulmuştur. Büyüklere el kaldıranların taş kesileceği, taşlanan insanlara ilişkin anlatımlar, hep bu geleneğin yansımalarıdır.

***

Göktürklerin inançlarında, taşların iki değişik kullanım yeri vardı: Tıpkı Mısır obelisklerinde olduğu gibi, üzerine tarihi kayıtların tutulup dikildiği **"Bengütaş"** ile **"Orhun Anıtları".**

Eski Türk kavimlerinin mitleri incelendiğinde, hayli ilginç simgesel yorumlar çıkmaktadır. Özellikle Güney Sibirya ve Altay'daki Türk mitolojisinde yer alan demir-dağ anlatımları ve burada yaşayan devlere karşı hanın yolladığı askerler, önemli bir yer tutmaktadır.

Araştırmacılar, özellikle bu bölgede oturan insanların dev boyutlarından söz eder.

Demir ve bakır dağlar, yeryüzünün temel direkleri sayılır; Mezopotamya ve Mısır mitolojilerindeki sütun simgesiyle özdeşleşirler. Bu betimleme, Şaman davullarında resmedilirken Kaşgarlı Mahmut'un bir anlatımında yerini şöyle:

"Yer basruuki tağ, budhun başruki Beg." (*Yerin başkanı taş, yaşadığımız budunun başkanı bey.*)

Ergenekon Destanı'nda, **"Kara Korum"** denilen bir kutsal dağ ve kutsal kaya vardır. Kaan Ögeday zamanında bulunan, üzeri yazılı taş levha, **"Toğla"** ve **"Selenge"** adlı iki kutlu ağaca inen göksel ışık, büyüyen dağlar, beş çadır içinde mucizevî olarak ortaya çıkan çocukların büyüyünce ağaçlarla konuşmaları, gökten inen ışıkla gövdesinden Boğü Han'ı oluşturan kutsal ağaç anlatımları, Kıpçak Beg'in bir ağaçtan dünyaya gelmesi, hep ilâhî ve bilinmeyen ilke ya da güçle ilişkinin simgesel ve alegorik anlatımlardır. Simgesel ışık, ilerleyen zamanlarda çeşitli kez İbranî geleneklerinde ortaya çıkacak ve Hz. İsa ile sürekli birlikte olup, onu içerecektir.

***

Oğuz Kaan Destanı'nın ayrıntılarında ve diğer efsanelerde ağaç, kozmik ağaç ile dünya ekseni simgesi geleneklere öylesine işlemiştir ki, boy adları bile **Bay-Yığaç**, **Ala-Yığaç**, **Kara-Yığaç** gibi biçimler almıştır.

Manas Destanı'nda sözü edilen kutsal elma ağacı ya da **"Araçlı"** (Ardıçlı) adlarıyla anılan başka ağaçlar da bu inançlar bağlamındadır.

Altay mitolojisinde, göklerin içine uzanan çam ağacının üstünde **Bay-Ülgen** oturmakta idi. Bu ağacın 9 dalı vardı. İkonografik betimlemesi bir şekilde İbranîlerin kutsal tapınakta yaktıkları ve **"Menareth"** ya da **"Menorah"** denilen ünlü 7 kollu adlı şamdanı andırmaktaydı. Yahudilerin **"Hanukhah"** diye anılan dokuz kollu şamdanı da bununla benzeşir.

Menorah Hanukhah

***

Abakan Tatarları'nın inançlarına baktığımızda, bu ağacın göklere uzanan bir demir dağın üzerinde bulunduğunu ve 7 dalı olduğunu, aynı kavimlerin diğer mitlerinde bu kutsal ağaçların genelde dünyanın ortasındaki bir deniz ya da gölün içinden beslenip büyüdüğünü görürüz.

Araştırmacılar, Moğolların bu inancı kendilerine göre değiştirip, ayrı bir anlatıma soktuklarından söz eder.

Moğollar, piramit gibi balçıktan dört köşe ufalan bir piramit yapar ve üstüne bu ağacı dikerlermiş. Bu ağaca verdikleri ad ise **"HAYAT AĞACI"** anlamına geliyor.

"Hayat Ağacı**"** konusu ise elbette bitmek tükenmek bilmez, sonu gelmez bir derya…

Hint İnançları

Hint inançlarında bitkiler, ağaçlar, ırmaklar, göller ve hayvanlarda doğaüstü güçler yaşadığına inanılırdı. Taşlar genellikle fal, şifa, bolluk, bereket, verim, büyü ve dilek için kullanılırdı.

Hint inançlarında halkın beyaz taştan yapılmış figürlere **"lingam"** ve **"yoni"** adları altında büyük saygı duyduğu ve taşın günlük tapınmanın bir öğesi olduğu görülür. Bazen sütun şeklinde simgelenen bu figürler, bazen bir kap içinde yükselen sütunlar biçimini alır; bazen de düz altlıkların üzerinde konumlandırılır.

Yol kenarlarında, tarlalarda, Hindistan'ın bir ucundan diğerine yayılmış şekilleriyle aynı zamanda tapınaklarda da yer alan bu simgesel anlatımlarda, taşların hepsinin de Şiva'ya atfedildiği görülüyor. (Şiva'nın bir başka yaygın adı olan Mahadeva, *"değiştirerek imha eden"* anlamına gelir.)

Lingam - Yoni

Bu taşların bazen Yunan omphallosları gibi yuvarlak olabilmekle birlikte, bazen delikli bir yapıya sahip olduğu görülür. Anlatımlardan, onları korumakla görevli olanların beyaz kumaşlara sardıkları, düzenli bir şekilde su ve parfüm ile yıkadıkları anlaşılır. Süt ile yıkama da değişik yörelerde uygulanan bir gelenektir.

"Çintemani" adlı öyküde, kralın servetini dağıttıktan sonra uzun bir yolculuğa çıkarak, denizler aşıp hazineler adasında her dileğini yerine getiren Çintemani Taşı'nı bulup getirmesi anlatılır.

Çintemani taşı

Çin ve Japon İnançları

Diğer kültürlerdeki inançların, gerek Çin'e gerekse Japonya'ya da yansıdığı görülüyor. Bu bağlamda kuşkusuz yanıtlanabilmesi zor, belki olanaksız bir soru var:

«Bu inançlar batıdan mı doğuya yansımış, yoksa doğudan mı batıya uzanmış?»

Belki her ikisi birden olmuş; belki bir karşılıklı etkileşim, belki insan her nerede olursa olsun "insan" olduğu için benzer inançlar oluşturmuş.

Muska, büyü ve uğur için taşların güçlerine inanmak, bu nedenle yanında taş taşımak Çinlilerin en önemli geleneklerinden biriymiş. Taş taşımayı, fikirleri korumak ve gerçekleri anlamak ile de özdeşleştirmişler. Bu kültürdeki yeşim taşının önemi de dikkat çekicidir.

Yeşim taşı

Japonya'da taşın Şinto geleneğindeki ilâhî kaynaklar ile bağlantı kurabilmenin aracı olarak görülmesi de dikkat çekicidir. Büyük kayalar, bu kültürde Tanrı'nın ilâhî aracı olarak görülürken, taşlara belirli bir ruh yüklemesi de dikkat çekmektedir.

Diğer Bazı İnançlar

Yağmur taşı kavramının sadece bulutları kontrol etmek amacı ile kullanılması değil, aynı şekilde başka kültürlerdeki "cennet taşı" kavramıyla örtüşmesi de dikkat çekicidir.

Örneğin Meksikalıların **"altın yağmur**" adını verdiği taşın böyle bir anlamı vardı. Bu taş aynı zamanda hastaların ateşinin düşürülmesi ve yıldırımdan korunmak amacı ile de kullanılırdı.

Eski Moğol gelenek ve folklorik inançlarında, dağların arkasında saklanmış, bir geyiğin boynuzları arasında ya da öküzün karnında gizlenmiş olan çok özel bir taştan söz edilir. Bu taş da hem yağmur hem kar yağdırmak için olduğu gibi, donu önlemek için gerekliymiş.

Yakutistan ve Altay inançlarında da buna benzer geleneklerin olması ilgi çekicidir. Yazın en sıcak ve kurak olduğu zamanlarda bu kutsal sayılan taşlar bindikleri atların eyerlerine asılırmış. Yağmur yağdırmak için de soğuk suyun içine batırılmış halde tutulurmuş.

Eski Çin inançlarında da taşların cennetten düşme olduğunun benimsenişi görülür. Çünkü bu inançlarda gökyüzünün bir mağaranın tavanını oluşturduğuna inanılırmış. Nitekim bu öngörmeden çıkan, mağaralarda tavanlardan sarkan sarkıtların kayanın belkemiği ve özünü oluşturduğuna ilişkin bir inanç varmış. Taoistler, bu sarkıtları ölümsüzlük sağlamaya yarayan iksirlerin ana katkı maddesi olarak kullanırmış.

Afrika'da. Togo'da Eylül ayında tanrılar, atalar ve ölümlüler adına düzenlenen **"Yekke-ekpe"** adlı bayramda, tüm yöre halkı ormanda gizli ve esrarengiz bir taşı aramanın peşinde koşar.

Vietnam kültüründe, eski seyyahlar zamanında kabile mensupları kayaların, ağaçların bile ruhu olduğuna inanırmış. Bir kayanın gölgesine basmak üzerine doğacak ilâhî kızgınlığın, ancak bir kurban adamakla giderilebileceğine inanılırmış.

Kızılderililerde, suların içinden yükselen kaya ve sonra parçalanıp içinden alevler çıkması, suların da bulut olup yükselmesi tarzındaki inanç dikkat çekicidir. Kim bilir, işte belki de bu, bilimsel açıklaması olan bir doğa olgusunun inanç biçiminde yansıtılışıdır.

Aslında diğer taş inançlarının hemen hepsi de öyledir ama bilimsel gerçek halka kolay kolay anlatılamadığı için âdeta batıl nitelikli inanç ve gelenekler oluşturulmuştur.